

JAKUB PAWEŁ SOŁTYSIAK

ORCID ID: 0009-0002-2318-2292

*Antysemicki język w publicznych wystąpieniach i wypowiedziach
populistycznych polityków w Czechach i na Słowacji w latach
2018–2023 na przykładzie wykorzystywania przez nich postaci
George’a Sorosa*

Anti-Semitic Language in Public Speeches and Statements by Populist Politicians in the Czech Republic and Slovakia between 2018 and 2023, Based on the Example of Their Use of the Figure of George Soros

ABSTRAKT

Artykuł ma na celu analizę antysemickich wystąpień i wypowiedzi czeskich oraz słowackich populistycznych polityków, w których powołują się oni na postać George’a Sorosa – amerykańskiego miliardera o żydowskim pochodzeniu. Tematyka ta została zbadana za pomocą analizy treści, brane pod uwagę były zarówno ustne wypowiedzi populistów, np. wystąpienia w parlamencie oraz na konferencjach prasowych, jak i wpisy w mediach społecznościowych. Najpierw poruszono w artykule kwestię tego, jak George Soros mimowolnie stał się kluczowym elementem propagandy węgierskiego rządu. Przedstawiano go jako osobę mającą znaczący wpływ na politykę Unii Europejskiej, głównie przez finansowane przez niego organizacje pozarządowe. W tej narracji Soros był kreowany na postać, która dąży do sprowadzenia milionów migrantów do Europy, co stanowiło kluczowy element politycznego przekazu władz węgierskich. W dalszej części artykułu opisano to, w jaki sposób przykład od Węgrów wzięli w tym zakresie politycy z Czech oraz Słowacji. Przeprowadzono analizę wypowiedzi polityków czeskich z ugrupowań ANO 2011 oraz SPD, a następnie przedstawiciele słowackich partii SMER, SNS oraz ESNS. Postać Sorosa przewijała się w retoryce wszystkich wymienionych ugrupowań, różniąc się jednak intensywnością i zakresem wykorzystania. W Czechach amerykański miliarder był najczęściej wykorzystywany w przekazach politycznych przez polityków skrajnie prawicowego SPD, a na Słowacji w największym stopniu przez obecnie rządzącą, deklaracyjnie socjaldemokratyczną partię SMER.

Słowa kluczowe: populizm, propaganda, antysemityzm, Słowacja, Czechy

WSTĘP

We współczesnych czasach antysemityzm przybiera bardzo różne formy. W wielu przypadkach wypowiedzi wymierzone w społeczność żydowską nie mają zabarwienia religijnego, natomiast związane są z teoriami spiskowymi mającymi na celu demonizację zarówno tej grupy etnicznej jako całości, jak i jej poszczególnych członków. Takie postrzeganie świata jest uznawane za przejaw antysemityzmu zgodnie z definicją tego zjawiska opracowaną przez organizację Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA). Według autora definicja ta najlepiej oddaje charakter tego zjawiska i dlatego jest używana w niniejszej pracy. Brzmi ona następująco: „Antysemityzm to określone postrzeganie Żydów, które może się wyrażać jako nienawiść do nich. Antysemityzm przejawia się zarówno w słowach, jak i czynach skierowanych przeciwko Żydom lub osobom, które nie są Żydami, oraz ich własności, a także przeciw instytucjom i obiektom religijnym społeczności żydowskiej” [IHRA 2016]. Za przykłady antysemityzmu według opracowania *Handbook for the practical use of the IHRA Working Definition of Antisemitism* uznaje się między innymi następujące zachowania: „Wygłaszanie kłamliwych, dehumanizujących lub stereotypowych zarzutów dotyczących Żydów jako takich lub władzy Żydów jako zbiorowości, na przykład w kontekście mitu o światowym spisku żydowskim lub o Żydach kontrolujących media, gospodarkę, rząd lub inne instytucje społeczne” oraz „Oskarżanie Żydów jako narodu o odpowiedzialność za rzeczywiste lub wyimaginowane wykroczenia popełnione przez pojedynczą osobę lub grupę żydowską, a nawet za czyny popełnione przez nie-Żydów”¹.

Artykuł ma na celu analizę treści wypowiedzi polityków w przestrzeni publicznej, które spełniają znamiona wyżej wymienionych czynów, w kontekście wykorzystywania przez nich postaci George’a Sorosa. Brane pod uwagę będą zarówno ustne wypowiedzi, np. wystąpienia w parlamencie oraz na konferencjach prasowych, jak i wpisy w mediach społecznościowych. Można je, biorąc pod uwagę używaną w pracy definicję, określić jako antysemickie, gdy jednostce tej przypisuje się ogromne polityczne wpływy na politykę w różnych państwach, bez żadnych dowodów na to. Soros ma w tych wypadkach działać zakulisowo, dlatego mamy wówczas do czynienia z teoriami spiskowymi o osobie pochodzenia żydowskiego, która tak naprawdę kontroluje różne aspekty życia społecznego. Soros z racji swojej domniemanej pozycji jest obarczany odpowiedzialnością za wdrażanie pewnych politycznych rozwiązań, które są jednocześnie promowane przez zaprzyjaźnione mu media. Ze względu na to, że wyznaje on wartości uważane za liberalne, skupiają się na jego postaci partie polityczne, których zasady oparte na niniejszych wartościach kwestionują. W kontekście czeskim i słowackim partie o takim charakterze są określane mianem populistycznych. Dlatego do nich ogranicza się ta analiza. Politycy wywodzący się z takich ugrupowań uważają działania Sorosa za źródło wielu problemów znanych

¹ Tłumaczenie własne.

współczesnym państwom europejskim zgodnie z założeniem, że ma on realny wpływ na kształtowanie rzeczywistości. Reszta sceny politycznej we wspomnianych państwach nie poświęca natomiast postaci Sorosa większej uwagi.

Na początku artykułu opisano postać George'a Sorosa, a także propagandę wymierzoną w niego, za którą odpowiedzialna była węgierska partia rządząca Fidesz. Jest to istotne, gdyż właśnie polityka prowadzona przez Węgrów była inspiracją dla czeskich i słowackich ugrupowań. Następnie analizie poddano wypowiedzi polityków wywodzących się z tych partii. Chodzi w tym wypadku o czeskie ugrupowania Akcja Niezadowolonych Obywateli (Akce nespokojených občanů – ANO 2011) oraz Wolność i Demokracja Bezpośrednia (Svoboda a přímá demokracie – SPD), a także słowackie: Kierunek – Socjalna Demokracja (SMER – sociálna demokracia), Słowacka Partia Narodowa (Slovenská národná strana – SNS) oraz Partia Ludowa Nasza Słowacja (Ľudová strana Naše Slovensko – ĽSNS). Niniejsza analiza dotyczy lat 2018–23, ze względu na ograniczenia objętościowe. W roku 2018 partia Fidesz udowodniła swoim wyborczym wynikiem, że kampania anti-Soros potrafi się opłacić. To mogła być bardzo duża zachęta dla ugrupowań z innych państw, że warto tej retoryki spróbować. Analiza ograniczona jest do wypowiedzi polityków partii, które we wspomnianym okresie znajdowały się w parlamencie. Resztę pominięto, gdyż ich retoryka wydaje się nie oddziaływać w duży sposób na społeczeństwo, przy tak znikomym poparciu. W niniejszej pracy postawiono dwie hipotezy: politycy czescy i słowaccy wywodzący się z ugrupowań populistycznych używają w swojej retoryce postaci George'a Sorosa w podobny sposób jak Viktor Orbán oraz hipoteza, że w największym stopniu osoby Sorosa w negatywnym kontekście używają politycy partii określanych jako skrajnie prawicowe, czyli czeskiej SPD oraz słowackich SNS i ĽSNS.

Przed rozpoczęciem analizy warto wyjaśnić, czym w ogóle jest populizm. W niniejszym artykule używana będzie definicja zdaniem autora najlepiej oddająca to zjawisko, której twórcą jest holenderski politolog Cas Mudde: „Definiuję to konkretnie jako cienkowarstwową ideologię, która zakłada, że społeczeństwo jest całkowicie podzielone na dwie jednorodne i antagonistyczne względem siebie grupy: czysty lud i skorumpowaną elitę, która twierdzi, że polityka powinna być wyrazem *volonté générale* (woli powszechnej ludu)”². Mało zrozumiałe na pierwszy rzut oka wydaje się być tutaj sformułowanie „cienkowarstwową ideologią” (*thin-centered ideology*). Zdaniem holenderskiego badacza znaczy to, że ideologia ta nie obejmuje wszystkich aspektów życia, a jedynie konkretne kwestie polityczne, więc jest połączona z pewną wyjściową ideologią (*host ideology*), z reguły z jakąś formą nacjonalizmu lub socjalizmu [Mudde, Rovira Kaltwasser 2017: 5–6]. Taki opis populizmu wydaje się być adekwatny. Polityków tak określanych łączy właśnie odwoływanie się do woli ludu i krytyka zepsutych elit, które nie działają w interesie zwykłych ludzi. W wielu kwestiach ideologicznych potrafią się jednak między sobą mocno różnić.

² Tłumaczenie cytatu własne. W polskiej literaturze dotyczącej populizmu jest używana definicja Mudde'a przez wymienienie zdefiniowanych przez niego cech populizmu, np. w: [Reykowski 2023: 8].

KAMPANIA ANTY-SOROS NA WĘGRZECH

Zanim przejdziemy do opisanego działań węgierskiego rządu pod przewodnictwem Viktora Orbana wymierzonych w George'a Sorosa, warto sobie zadać pytanie, kim w ogóle ta osoba jest. Urodził się on w 1930 roku w żydowskiej rodzinie w Budapeszcie. W tym mieście spędził też swoje młodzińcze życie. Jemu oraz jego rodzinie udało się przeżyć Holocaust, a po wojnie, konkretnie w 1947 roku, wyemigrowali oni do Londynu. Soros studiował filozofię na London School of Economics, gdzie był uczniem Karla Poppera [Britannica 2024]. Zawodowo poszedł on jednak w innym kierunku, gdyż zaczął robić karierę w branży finansowej. Dzięki działalności w tej dziedzinie dorobił się on wielkiej fortuny. Mówi się nawet o tym, że Soros należy do grona najwybitniejszych inwestorów w historii [Cook 2024]. Część z zarobionych środków Amerykanin węgierskiego pochodzenia (w latach 50. XX wieku Soros wyemigrował do USA i wkrótce został obywatelem tego państwa) postanowił przeznaczyć na cele społeczne i z tego powodu założył w 1984 roku Open Society Foundations. Nazwa ta pochodzi od książki wspomnianego już Karla Poppera *Open Society and Its Enemies*³. Soros od czasów studiów był pod dużym wpływem myśli austriackiego filozofa, można stwierdzić, że podzielał jego poglądy. Dlatego założona przez miliardera organizacja promowała od początku swojego istnienia takie wartości, jak prawa człowieka, demokracja, równość wobec prawa czy wolność słowa [Open Society Foundations 2024]. Swoją działalność rozpoczęła od komunistycznych Węgier, wspierając modernizację w tym państwie. Po upadku komunizmu popierała demokratyczne przemiany w wyżej wspomnianym państwie, a także w innych państwach regionu, m.in. w Polsce i w Czechosłowacji [Britannica 2024]. Poza finansowaniem różnych inicjatyw tworzących społeczeństwo obywatelskie Soros przeznaczył też duże środki na działania edukacyjne, takie jak stypendia dla zdolnych studentów z regionu oraz założenie w Budapeszcie Uniwersytetu Środkowoeuropejskiego. Na działalność fundacji od początku jej istnienia Soros przeznaczył aż 32 miliardy dolarów [Open Society Foundations 2024].

Od czasów prezydentury George'a W. Busha Soros wspiera też finansowo Demokratów w Stanach Zjednoczonych [Kreč 2018]. W perspektywie polityki europejskiej ostatnich lat istotne wydaje się być to, że miliarder ten wspiera integrację europejską oraz zdecydowanie krytykuje populistyczne rządy, takie jak rząd węgierski i poprzedni rząd polski. Wzywał on też zresztą Unię Europejską do tego, żeby wymagała w zdecydowany sposób od tych państw przestrzegania zasady rządów prawa [Soros 2020]. Popiera on też kontrolowaną migrację, przeznaczał zresztą swoje środki na wsparcie migrantów oraz uchodźców [Reid 2018]. Wydaje się, że właśnie z powodu swoich działań, poglądów politycznych, a także oczywiście pochodzenia stał się tak wygodnym celem dla populistycznych polityków.

³ Czyli w polskim tłumaczeniu jest to książka *Spoleczeństwo otwarte i jego wrogowie*.

Nie powinno więc dziwić, że postacią tą zainteresował się Viktor Orbán, czyli główny decydent polityczny w państwie pochodzenia miliardera. Co ciekawe, Orbán był kiedyś stypendystą fundacji Sorosa, a jego partia Fidesz była finansowana przez miliardera [Kreč 2018]. Potem jednak ich drogi się rozeszły. Przyjazne relacje między oboma panami nie mogły jednak trwać, ze względu na politykę prowadzoną przez Orbána po przejściu przez niego władzy w 2010 roku. Polityk ten przeprowadził w państwie reformy uderzające w wolność mediów, niezależność sądownictwa czy swobodę działania organizacji pozarządowych [Pająk-Patkowska, Patkowski 2014: 23–29]. Sam Soros opisał działania polityka po ponownym przejściu władzy (Orbán był wcześniej premierem w latach 1998–2002) następująco: „Stał się wyzyskiwaczem i twórcą państwa mafijnego” [Walker 2020]. Jednak to nie krytyka ustroju stworzonego przez Orbána, która zresztą była i nadal jest dosyć powszechna na Zachodzie, sprawiła, że to Soros stał się tak ważną postacią dla węgierskiej polityki. Wydaje się, że powody były inne, czysto cyniczne.

Szeroko zakrojone działania węgierskiego rządu wymierzone w Sorosa zaczęły się w 2017 roku. Pierwsze słowne ataki na jego osobę miały jednak miejsce już wcześniej. Przedstawiciele władzy krytykowali też Uniwersytet Środkowoeuropejski oraz sponsorowane przez Sorosa organizacje pozarządowe. W 2015 roku tuż po wybuchu w Europie kryzysu migracyjnego Orbán powiedział natomiast, że Soros chce osłabić Węgry i zalać je uchodźcami [Grassegger 2019]. Pod koniec 2016 roku premier Węgier zaczął dawać do zrozumienia, że zacznie się w państwie prawdziwa walka z finansistą urodzonym w Budapeszcie. Szef rządu powiedział wówczas, że wypchnie z Węgier Sorosa (oczywiście metaforycznie, gdyż Soros mieszka od lat w USA) i w związku z tym wszelkie jego wpływy [Černý 2020]. Okazało się, że rzeczywiście Soros stał się ważnym punktem w retoryce węgierskiej władzy. Pomyśłodawcami takiego działania byli doradcy Orbána, znani amerykańscy konsultanci polityczni – George Birnbaum oraz Arthur Finkelstein. Wiedzieli oni, że najlepszy wróg do atakowania to taki, którego można spersonalizować. Należy więc skupić się na konkretnej jednostce, a nie jakiś bliżej nieokreślonych wrogich siłach [Schlagwein 2020]. Soros wydawał się być dobrym celem nie tylko dlatego, że z pochodzenia był węgierskim Żydem. Jako że dorobił się na spekulacjach finansowych, można go było przedstawić jako kogoś nieuczciwego i jednocześnie połączyć to z typowymi antysemickimi teoriami spiskowymi o bogatych Żydach rządzących światem, niedziałających oczywiście na korzyść miejscowej ludności.

Postać George’a Sorosa należała do głównych motywów kampanii wyborczej Fideszu przed wyborami parlamentarnymi w 2018 roku. Jeszcze w roku poprzedzającym elekcje zorganizowano wielką akcję plakatową, której główne hasło było następujące: „Nie pozwólmy, aby George Soros śmiał się ostatni!”. Satisfakcję tej postaci w tym wypadku miałyby przynieść wpuszczenie do Węgier wielu migrantów. Akcja ta zresztą była poprzedzona wysłaniem do węgierskich obywateli mailowej ankiety, w której pytano się ich, czy popierają „plan Sorosa”, który został zdefiniowany jako wpuszczenie co najmniej miliona migrantów rocznie z Afryki i Bliskiego

Wschodu na tereny Unii Europejskiej, w tym Węgier [Witte 2018]. Antyimigrancka kampania, której twarzą został Soros, opłaciła się, gdyż Fidesz zdobył w wyborach aż 49% głosów i zapewnił sobie rządy na kolejną kadencję.

Osoba Sorosa była też później wielokrotnie wykorzystywana, szczególnie do ataków na organizacje pozarządowe. Zresztą z powodu polityki rządu do Wiednia z Węgier przeniesiony został Uniwersytet Środkowoeuropejski. Było to zwycięstwo Viktora Orbana, gdyż funkcjonowanie w państwie niezależnej od władz renomowanej uczelni nie było w jego interesie. Postać amerykańskiego miliardera była też używana do propagandy antyunijnej. Przykładowo w 2019 roku węgierskie władze opublikowały plakat, na którym znajdował się Soros oraz ówczesny przewodniczący Komisji Europejskiej Jean-Claude Juncker. Na plakacie znalazł się napis: „Masz prawo wiedzieć, co szykuje Bruksela”. Z mediów społecznościowych rządu można było wywnioskować, że chodziło w tym przypadku o przekazanie informacji o planach sprowadzenia przez władze UE milionów migrantów [Kokot 2019]. Powiązanie Unii Europejskiej z Sorosem i tematem migracji miało więc wywołać wśród Węgrów negatywne odczucia wobec tej organizacji.

Nie tylko w kraju pochodzenia George Soros stał się bohaterem lokalnej polityki, ale też w wielu innych, m.in. w Stanach Zjednoczonych oraz w Turcji [Subotic 2022: 466–467]. W związku z tym warto sprawdzić, w jak dużym stopniu postacią miliardera posługują się politycy czescy oraz słowaccy. W obu tych państwach istotne są w politycznej debacie tematy takie, jak migracja, polityka Unii Europejskiej czy działalność organizacji pozarządowych, a więc kwestie, które jak najbardziej można z Sorosem połączyć.

CZESCY POPULIŚCI A SOROS

Choć partie ANO 2011 i SPD są uznawane w literaturze za populistyczne [Havlík, Kluknavská 2022: 1–3], nie mają ze sobą wielu punktów wspólnych. Łączy je przede wszystkim kwestia migracji, natomiast w innych sprawach nie widać wśród polityków ANO 2011 podejścia skrajnie prawicowego [Hartnett 2021: 13]. Partia ta powstała na bazie założonego przez czeskiego miliardera Andreja Babiša stowarzyszenia o tej samej nazwie, czyli Akcja Niezadowolonych Obywateli. To właśnie Babiš jest od początku jej przewodniczącym, sprawuje on zresztą tę funkcję do dzisiaj. W swoich pierwszych wyborach w 2013 roku ANO 2011 zdobyło ponad 18% głosów, co pozwoliło ugrupowaniu wejść do koalicji rządowej. Cztery lata później partia ta wygrała wybory, zdobywając prawie 30% głosów. Dzięki temu Babiš w latach 2017–2021 sprawował funkcję premiera. Nie pozostał on jednak szefem rządu po kolejnych wyborach, gdyż ANO 2011 znalazło się w opozycji. Ugrupowanie to można określić jako „technokratyczny populizm”. Wybiło się na krytyce ówczesnej klasy politycznej jako niekompetentnej oraz skorumpowanej. Babiš jako biznesmen z sukcesami miał właśnie zarządzać państwem w sposób efektywny oraz korzystny dla zwykłych ludzi

[Císař, Kubát 2021: 9]. Wydaje się, że tak nie było, a miliarder skupiał się głównie na własnych interesach. Według raportów Komisji Europejskiej łamał on krajowe i unijne prawo dotyczące konfliktu interesów, gdyż w dalszym ciągu był realnym właścicielem wielkiego koncernu Agrofert, który pobierał dotacje z budżetu państwa oraz był beneficjentem środków unijnych [Dębiec, Groszkowski 2019]. Poza tym używał on swojej funkcji do uciekania od prawnej odpowiedzialności za przekrety finansowe. W tym celu zresztą powołał na funkcję ministra sprawiedliwości Marię Benešovą. Premier wiedział, że dzięki jej działaniom dochodzenie nie będzie kontynuowane [Hartnett 2021: 17]. Wyżej wspomniane sytuacje spowodowały, że Czesi w czerwcu 2019 roku zebrawali się w Pradze na największy protest od czasu upadku komunizmu, według szacunków wzięło w nim udział ok. 250 tysięcy osób [Wasiuta 2019].

Można stwierdzić, że Babiš nie posiada konkretnej, politycznej ideologii, a jego działania są motywowane jedynie chęcią osobistego i politycznego zysku. Wyraźnie określona ideologicznie jest za to inna analizowana w artykule partia – SPD. Została ona założona w 2015 roku przez Tomio Okamurę i Radima Fiałę, nacjonalistycznych polityków będących wówczas posłami ugrupowania Świt – Narodowa Koalicja. Członkowie SPD również mówią o złych elitach, które nie działają w interesie narodu [Stulík, Paleček 2021: 535]. Łączą to z nastawieniem nacjonalistycznym, antyunijnym oraz antyimigranckim. Nieprzypadkowo w Parlamencie Europejskim znajdują się w skrajnie prawicowej grupie Tożsamość i Demokracja, w której prym wiodą partie Marine Le Pen oraz Matteo Salvinię. Można powiedzieć, że Okamura i jego partyjni koledzy używają nienawistnego języka w stosunku do muzułmanów oraz Romów [Císař, Kubát 2021: 8].

Wspomniany wyżej ogromny protest czeskich obywateli, a także poprzedzające go mniej liczne zgromadzenia były z pewnością dla premiera Babiša istotnym problemem. Z tego też względu postanowił on wziąć przykład ze swojego węgierskiego odpowiednika i oskarżyć George'a Sorosa o próbę destabilizacji państwa. Szef czeskiego rządu zasugerował wówczas, że miliarder żydowskiego pochodzenia stoi za organizacją protestów [Gosling 2019]. Miał on również opłacać ich uczestników [Dotto 2019]. Było to oczywiście nieprawdą, organizacja „Milion chwilek dla demokracji”, która zwoływała te demonstracje, podawała do publicznej wiadomości informacje, kto na nią wpłacał pieniądze i Sorosa w tym gronie nie było [Wasiuta 2019]. Dezinformacja dotycząca opłacania protestów przedostała się jednak do opinii publicznej, podchwyciły tę retorykę też inne osoby publiczne, na przykład były prezydent Vaclav Klaus [Šeliga 2019]. Ostatecznie Babiš przeprosił za te słowa, dając jednak przy okazji do zrozumienia, że nie zgadza się z wyrokiem sądu w tej kwestii [ČT24 2022]. Nie przyznał się więc de facto do kłamstwa. Nie był to zresztą jedyny raz, gdy używając postaci miliardera szef partii ANO 2011 chciał zdyskredytować swoich krytyków. Organizację pozarządową Transparency International, która nagłaśniała problem jego konfliktu interesów, nazwał „skorumpowaną”, a swoją opinię uzasadnił tym, że brała ona pieniądze m.in. od Komisji Europejskiej oraz fundacji Sorosa [ParlamentníListy.cz 2019].

Do postaci Sorosa Andrej Babiš odwołał się też przy okazji innej dla niego trudnej sytuacji. Na kilka dni przed wyborami w 2021 roku okazało się, że jego nazwisko pojawia się w dokumentach zdobytych przez dziennikarzy w śledztwie zwanym „Pandora Papers”. Z dokumentów tych wynikało, że w 2009 roku kupił on 16 nieruchomości we Francji przez spółki zarejestrowane w rajach podatkowych [Holcová i in. 2021]. Premier nie uważał, żeby zrobił coś złego, gdyż były to pieniądze opodatkowane w Czechach. Publikacje na jego temat uznał za próbę wyeliminowania go z polityki. Zwrócił uwagę też na to, że za dziennikarzami śledczymi zajmującymi się tą sprawą stoi wielka, zagraniczna organizacja (Międzynarodowe Konsorcjum Dziennikarstwa Śledczego) pobierająca pieniądze m.in. od Sorosa oraz Funduszu Braci Rockefellerów, a poza tym są to ci sami ludzie, którzy doprowadzili do rezygnacji z funkcji słowackiego premiera Roberta Fico po sprawie Kuciaka, która będzie jeszcze w tej pracy wspomniana. Według niego były to dowody na to, że pracują oni na czyjeś zlecenie [ParlamentniListy.cz 2021]. Czeski premier chciał więc zdyskredytować autorów niewygodnych dla niego doniesień poprzez powiązanie ich m.in. z Sorosem. W kolejnym roku, będąc już w opozycji, postanowił zrobić to kolejny raz. Tym razem zaatakował bezpośrednio Pavlę Holcovą, redaktorkę naczelną serwisu Investigace.cz, która jest odpowiedzialna za publikację wyżej wspomnianych materiałów dotyczących czeskiego premiera. Wstawił on jej zdjęcie do mediów społecznościowych i podpisał je następująco: „Jeśli Babiš odważy się kandydować na prezydenta, to zostało już dawno ustalone z panem Sorosem, że na tydzień przed wyborami zostaną ujawnione na jego temat nieprawdziwe brudy. To zadziałało ostatnim razem. Pan Soros był bardzo zadowolony”⁴. Ten wpis był więc zgodny z jego poprzednimi komentarzami dotyczącymi „Pandora Papers”. Potem zgodnie z wyrokiem sądu musiał za niego dziennikarkę przeprosić [Echo24 2023].

Można stwierdzić, że postać George’a Sorosa nie zajmuje głównego miejsca w politycznej retoryce premiera Babiša. Używa on jej jedynie czasami, w sposób doraźny, kiedy znajduje się w politycznych kłopotach. Nie wydaje się też, żeby był on osobiście uprzedzony do amerykańskiego miliardera. Udowadniać to może fakt, że zasugerował on w 2017 roku, aby Uniwersytet Środkowoeuropejski przeniósł się do Pragi [Břešťan 2023]. Przypominał o tym wielokrotnie lider SPD, Tomio Okamura, chcąc w ten sposób przedstawić premiera w negatywnym świetle [Okamura 2018, 2019a, 2019b]. Nie był to zresztą jedyny raz, gdy nacjonalistyczny polityk przez postać Sorosa chciał zdyskredytować ówczesną władzę. We wrześniu 2019 roku wstawił on na portal Facebook zdjęcie, na którym znajduje się czeska członkini Komisji Europejskiej Věra Jourová oraz amerykański miliardera. Sama Jourová została wówczas określona jako globalistka, zwolenniczka migracji i cenzurowania patriotów. W związku z tym popierający ją czeski rząd potwierdził, zdaniem Okamury, że po drodze mu z globalistyczną i neomarksistowską agendą Unii Europejskiej [Okamura 2019c]. Zdjęcie Jourovej z Sorosem miało w tym wypadku uwiarygodnić narrację szefa SPD.

⁴ Tłumaczenie własne.

Warto zaznaczyć, że nie były to jedyne sytuacje, w których Okamura wspominał o Sorosie w swoich wpisach na portalu Facebook. Przykładowo polityk ten w jednym z wpisów stwierdził, że promowana przez Sorosa liberalna demokracja niewiele różni się w zasadzie od tzw. demokracji ludowej, gdyż w obu przypadkach mamy do czynienia z totalitaryzmem, a wygrywać wybory mają jedynie ci, którzy podobają się elitom, a nie „populiści, faszyci i ksenofoby”. Ci drudzy są za to w obecnym systemie zwalniani z pracy i prześladowani za poglądy. Dodał on też, że Soros popiera masową migrację, neomarksistowskie teorie gender, multikulturalizm oraz islamizację Europy. Nie omieszczał też wspomnieć, że Soros zdobył swój majątek przez spekulację, co oczywiście miało podkreślać fakt, że jest negatywną postacią [Okamura 2018]. Był on też określany jako globalista, co można zinterpretować jako bycie przeciwnikiem wartości narodowych [Okamura 2019d]. Okamura wspominał również o negatywnych skutkach działań miliardera. Uznał on, że jego wsparcie dla przemian politycznych na Ukrainie po tzw. Euromajdanie było popieraniem zamachu stanu, który nic dobrego nie przyniósł, gdyż państwo to jest pogrążone w problemach i rządzi nim oligarchowie. Dodał też, że ludzie z Ukrainy masowo uciekają. Ponadto, szef SPD obwinił Sorosa o spowodowanie kryzysu migracyjnego w Europie, powołując się na słowa Viktora Orbana [Okamura 2019e].

Okamura poświęcał dużo uwagi organizacjom pozarządowym wspieranym finansowo przez Sorosa, ukazując je jako zagrożenie. Dobrze jego stosunek do nich pokazuje oświadczenie ze stycznia 2018 roku, w którym napisał, że są one „narzędziem ponadnarodowego zarządzania”. Dodał też, że „ich celem jest zniszczenie tożsamości narodowej oraz naturalnych wartości kulturowych i społecznych oraz forsowanie pozytywnej dyskryminacji i imigracji na rzecz nowego porządku światowego” [Chamonikolas 2018]. Niewątpliwie są to mocne słowa i wielokrotnie zresztą później opisywał on te organizacje w podobny sposób – jako podmioty promujące wrogie ideologie. Dawał on do zrozumienia, że Soros przez te organizacje wpływa na politykę w wielu miejscach na świecie, przykładowo we Włoszech wsparł w ten sposób legalizację małżeństw homoseksualnych, czyli oczywiście coś dla czeskiej prawicy zupełnie niedopuszczalnego. Wielką sprawczość Sorosa miał natomiast podkreślać fakt, że wpływał on na decyzje Hillary Clinton, kiedy była sekretarzem stanu. Świadczy to o tym, za jak potężnego człowieka go przedstawiano, gdyż jedynie wąska grupa ludzi jest w stanie wpływać na politykę amerykańskich elit. Za lokalny przykład osoby związanej z Sorosem posłużyła natomiast prezydentka Słowacji Zuzana Čaputová. Ta wroga prawicy polityczka miała być przez niego wspierana finansowo, zanim objęła stanowisko głowy państwa [Okamura 2019e].

Szef SPD uważał też, że NGOsy powiązane z Sorosem mają zgubny wpływ na czeską politykę. Dlatego postulował on, żeby nie dostawały one pieniędzy z budżetu państwa. Proponował też zmianę prawa na wzór izraelski – w państwie tym zakazana jest działalność organizacji, które w oczywisty sposób podważają suwerenność i demokratyczny ustrój państwa. Jako dowód na złe działania tych organizacji Okamura wymieniał konkretne projekty, które one realizowały, związane z tematyką m.in.

gender studies, LGBT, równości dla Romów w szkołach oraz kwestią migrantów. Poza NGO-sami postać Sorosa była też wykorzystywana do dyskredytacji innych partii politycznych. Przykładowo Okamura podkreślał, że powiązania z miliarderem mają politycy Partii Piratów. W ten sposób szef SPD dyskredytował też niepopularne media, przykładowo portal Hlídací pes [Okamura 2020].

Można stwierdzić, że Okamura wziął przykład z węgierskiego premiera Orbana i wykorzystywał postać George'a Sorosa w politycznej walce. Miliarder ten był przedstawiany jako uosobienie wszelkiego politycznego zła, któremu partia SPD się sprzeciwia. Łączono go z takimi kwestiami, jak migracja, polityka Unii Europejskiej, zwalczanie patriotów czy promowanie wrogich wartości przez NGO-sy oraz stronnice media. Okamura sugerował nawet, że Soros rządzi de facto całą UE. Ma więc on też wpływ na Czechów, co podkreśla następujące zdanie: „Globalny miliarder George Soros ma długie pazury i wywiera wpływ na Republikę Czeską” [Okamura 2021]. Z największą częstotliwością na profilu Okamury i innych polityków SPD, którzy powielają jego przekaz, wspomnienia o postaci Sorosa pojawiały się przed wyborami do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku, co wydaje się logiczne na podstawie wcześniej przytoczonych informacji. Miało to zachęcić wyborców do głosowania na tę partię, co wprost przyznał Radim Fiala. Wzywał on ludzi, żeby oddali głos na SPD, jeśli nie chcą, aby rządzili nimi Merkel, Juncker oraz Soros [Fiala 2019]. W ostatnich latach retoryka anty-Soros przestała być tak regularnie wykorzystywana, podobnie jak na Węgrzech. Okamura w grudniu 2023 roku zwrócił jednak uwagę na spotkanie Alexa Sorosa, syna George'a i obecnego przewodniczącego Open Society Foundations, z czeskim prezydentem Petrem Pavlem. Jego zdaniem oznaczało to, że Pavel „jest sługą środowisk globalistycznych” [Okamura 2023].

SŁOWACCY POPULIŚCI A SOROS

Postać George'a Sorosa nie jest obca też słowackiej scenie politycznej. Państwo to boryka się z problemem wysokiego poparcia dla ugrupowań populistycznych. Obecnie najmocniejsze z nich to Kierunek – Socjalna Demokracja (SMER). Jak sama nazwa wskazuje, jest ono deklaratywnie ugrupowaniem lewicowym. Zostało założone w 1999 roku przez Roberta Fico, dotychczasowego polityka postkomunistycznej Partii Lewicy Demokratycznej. Od początku politycy tej partii stosowali antyestablishmentową i socjalną retorykę [Piterová, Heldáková i Kohoutová 2021: 38–39]. Wkrótce SMER stał się najpotężniejszą siłą na słowackiej scenie politycznej, dzięki czemu Fico sprawował funkcję premiera w latach 2006–2010 oraz 2012–2018. Ze stanowiska odszedł on na skutek politycznego skandalu. W 2018 roku został zamordowany wraz ze swoją narzeczoną dziennikarz Jan Kuciak, który zajmował się tropieniem korupcyjnych powiązań organów państwa i biznesu. Spowodowało to największe polityczne protesty w państwie od upadku komunizmu [Sirotnikova 2020]. Potem do końca kadencji premierem był partyjny kolega Fico, Peter Pellegrini,

a w 2020 roku na skutek przegranych wyborów SMER znalazł się w opozycji. Partii tej udało się jednak wygrać przedterminowe wybory w 2023 roku, dzięki czemu Fico ponownie stanął na czele rządu. Wpływ na wyborcze zwycięstwo mógł mieć fakt, że obecny premier zaczął w ostatnich latach w większym zakresie i w bardziej radykalny sposób głosić poglądy charakterystyczne dla europejskiej skrajnej prawicy. Można wśród nich wymienić sceptyczne podejście do NATO i UE, prorosyjskość, niechęć do LGBT czy zdecydowany sprzeciw wobec migracji do Europy [Bokes 2023].

Robert Fico posłużył się postacią Sorosa, gdy znalazł się w opałach na skutek wspomnianego wyżej skandalu. Oskarżył on wówczas miliardera o próbę destabilizacji sytuacji na Słowacji. Powiązany z Sorosem miał być zresztą prezydent państwa, Andrej Kiska, który wzywał wówczas do zmiany rządu przez jego głęboką rekonstrukcję lub nowe wybory. Dowodem na ten spisek miało być spotkanie obu panów w 2017 roku [Gabrizova 2018]. Fico sugerował więc, że ataki na jego rząd są zewnętrzną ingerencją w sprawy państwa. Powiedział nawet, że mamy do czynienia z przewrotem kierowanym przez Sorosa [Šabata 2018]. Chciał on oczywiście w ten sposób zbagatelizować krytykę swojego gabinetu. Postaci Sorosa premier użył też do dyskredytacji organizatorów antyrządowych protestów. Podkreślił on, że byli oni z organizacji opłacanej przez Sorosa [Echo24 2018]. Jedną z takich organizacji, Transparency International, zaatakował też w listopadzie 2020 roku, gdy jego partia była już w opozycji. Fico dopatrywał się wtedy oszustw rządu przy przetargach na dostawę testów na COVID-19. TI opublikowało jednak raport, z którego wynikało, że sugestie lidera SMERu nie są prawdziwe. W odpowiedzi na to polityk stwierdził, że organizacja ta ma charakter przestępczy. Dodał też: „Transparency International karmi się pieniędzmi od Sorosa, który nienawidzi Słowacji” [ParlamentníListy.cz 2020].

Uwagę Roberta Fico przykuła też transakcja, która miała miejsce w kwietniu 2021 roku. Wówczas mniejszościowe udziały w znanym, słowackim dzienniku SME zostały nabyte przez Media Development Investment Fund, wspieranym przez fundację Sorosa. Według tego polityka miało to doprowadzić do znaczącej zmiany jakości słowackiego dziennikarstwa, w domyśle na gorsze. Podczas przemówienia szef SMERu nazwał też Sorosa „największym złodziejem na świecie” z „brudnymi pieniędzmi” [Zvada 2023: 196]. Wykorzystał więc on okazję, aby zdyskredytować ten dziennik. Kilka miesięcy później zresztą nazwał jego dziennikarzy „stadem świń Sorosa” [Fico 2021].

Nie był to zresztą pierwszy raz, gdy Fico tak zdecydowanie obrażał Sorosa. Kilka miesięcy wcześniej zrobił to w wypowiedzi wspierającej Polskę i Węgry w ich sporach z Unią Europejską, które doprowadziły do zawetowania przez te państwa unijnego budżetu. Fico stwierdził, że z tego powodu Węgrów zaatakował „największy oszust, Soros, który wolałby sprowadzić do Europy wszystkich migrantów z całego świata. Nie po to, żeby im pomóc, ale żeby utrudnić życie Europie” [Fico 2020]. Mieliliśmy tu więc do czynienia z typowym można rzec wykorzystaniem postaci Sorosa w temacie migracji.

Odwołań do Sorosa nie zabrakło też w okresie zeszłorocznej kampanii wyborczej. Fico zaatakował ówczesny rząd za to, że udzielił dotacji słowackiemu oddziałowi Open Society Foundations. Nieistotne dla niego było to, że organizacja ta dostała środki w związku z działaniami na rzecz integracji uchodźców z Ukrainy. Nie omieszkał też wówczas wspomnieć, że Soros to „oszust finansowy, który przechwala się, że za swój największy sukces uważa Majdan na Ukrainie” [Berger 2023]. Na Słowacji władzę wówczas sprawował rząd tymczasowy powołany przez prezydentkę Čaputovą, na którego czele stał Ľudovít Ódor. Fico zasugerował wówczas, że rząd ten jest złożony z ludzi wywodzących się ze świata organizacji non-profit Sorosa [Zelenka 2023]. Dyskredytował on w ten sposób nie tylko rząd, ale również głowę państwa. Prezydentka Čaputová została nazwana przez niego „dzieckiem Sorosa” [Deník 2023]. Fico głosił też teorie spiskowe na temat ewentualnego fałszerstwa wyborczego, za którym stać miałyby wspomniane wyżej podmioty: prezydent Čaputová, Soros oraz finansowane przez niego fundacje. Lider Smeru powiedział wprost: „Duże pieniądze od Sorosa zostały tutaj zainwestowane, aby Fico został pokonany” [Dlhopolec 2023].

Można stwierdzić, że premier Robert Fico podobnie jak Orban używa postaci George’a Sorosa jako symbolu zagrożeń dla państwa, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. W przemyślany sposób robił to w różnych sytuacjach, zarówno kiedy SMER musiał walczyć o przetrwanie, jak i o wyborcze zwycięstwo. Zestawianie w okresie kampanii Sorosa ze słowackimi politykami miało pokazać, że nie działają oni w interesie ojczyzny. W 2023 roku Fico stał się pewnego rodzaju liderem anty-sorosowej propagandy w regionie, gdyż w większym stopniu wykorzystywał teorie spiskowe dotyczące miliardera niż jego węgierscy czy czescy koledzy.

O postaci amerykańskiego finansisty nie zapominali też słowaccy politycy z prawej strony politycznego spektrum. Za populistyczną, nacjonalistyczną prawicę uznaje się wieloletniego koalicjanta SMERu, czyli Słowacką Partię Narodową [Haughton, Rybář i Deegan-Krause 2021: 330]. Wydaje się, że politycy tego ugrupowania mają podobne podejście do Sorosa jak Robert Fico i w ślad za nim jego partyjni koledzy. Nie używają oni jednak tej postaci w swojej politycznej propagandzie w tak dużym stopniu jak większy koalicjant.

Przykładem użycia antysorosowych motywów była wypowiedź przewodniczącego partii Andreja Danko z kwietnia 2022 roku. Stwierdził on wówczas, że dążyłby wzorem Węgier do zamknięcia fundacji Sorosa także w swojej ojczyźnie. Poza tym uznał branie pieniędzy z zagranicy przez NGO-sy za niezdrowy proceder i postulował obowiązek ujawniania informacji na temat źródeł ich finansowania [TV OTV 2022]. Polityk ten więc połączył Sorosa z NGO-sami, aby zdyskredytować te organizacje. Ponownie zrobił to w listopadzie 2023 roku, gdy powiedział: „Soros i jego otoczenie stworzyli system, który pozwala im obalić fundamenty państwa. Jeśli podzielisz naród, znajdziesz w nim zdrajców”. Wyjaśnił, że dzielenie narodu jest spowodowane finansowym wspieraniem mniejszości, gdyż nastawia to ludzi przeciwko sobie, a to właśnie robią organizacje założone przez miliardera [Kra-

jecová 2023]. Wzorem węgierskiego premiera Danko zaproponował uchwalenie rozwiązań dotyczących „organizacji pozarządowych i problemów Sorosa” [Nový Čas 2023]. Mimo takiej retoryki żadne istotne zmiany prawne uderzające w swobodę działania NGO nie zostały w pierwszych miesiącach funkcjonowania nowego rządu wprowadzone.

Postać Sorosa służy też politykom SNS do dyskredytacji przeciwników politycznych. Przykładowo wiceprezeska partii Dagmar Kramplová wielokrotnie w ten sposób atakowała prezydent Čaputovą. W jednej wypowiedzi została ona nawet wprost określona mianem „prezydenta Sorosa”, a jej poglądy uznano za chore, liberalne oraz ekstremistyczne [Benčík 2023]. Wykonawcą interesów miliardera jest też zdaniem Kramplovej czeski prezydent Petr Pavel [Kramplová 2023]. Stałym motywem jej przekazu jest też użycie postaci Sorosa do dyskredytacji NGO-sów oraz szerzenia propagandy antyunijnej. Cała polityka unijna jest zdaniem polityczki SNS podporządkowana interesom amerykańskiego miliardera i służy temu, aby czerpał on zyski na całym świecie [Benčík 2023].

Realną konkurencją dla SNS na populistycznej, skrajnej prawicy do niedawna była Partia Ludowa Nasza Słowacja. W latach 2016–2023 znajdowała się ona w słowackim parlamencie. Określana jest jako ekstremistyczna, odwołuje się też do tradycji marionetkowego państwa słowackiego utworzonego przez nazistów w czasie II wojny światowej, dlatego bywa również uważana za ugrupowanie neonazistowskie. Jej politycy przejawiają postawę skrajnie nacjonalistyczną oraz antyestablishmentową, są też przeciwnikami UE i NATO [Drábik 2022: 417–424]. Wydaje się więc, że George Soros jest dla nich idealną postacią, za pomocą której można dyskredytować wrogie im siły. Nie jest więc zaskakujące, że politykom SNS zdarzało się stosować antysorosową propagandę. Przykładowo lider partii Marian Kotleba w 2018 roku zarzucił premierowi Fico, że realizuje on agendę miliardera poprzez stopniową likwidację słowackiej suwerenności, wypieranie wiary chrześcijańskiej czy stopniowe wprowadzanie propagandy LGBT do szkół podstawowych, a poza tym finansuje powiązane z Sorosem NGO-sy. Dlatego zdaniem Kotleby atakowanie Sorosa było hipokryzją ze strony szefa rządu [Kotleba 2018].

Politycy SNS używali też postaci Sorosa do dyskredytacji innych nie lubianych polityków, np. marionetką miliardera był ich zdaniem były prezydent Andrej Kiska. Stosowano też tę narrację w stosunku do dziennikarzy, m.in. z mediów takich, jak Dennik N oraz SME. Podkreślali oni też, że Open Society Foundations atakuje tradycyjne wartości i ma negatywny wpływ na politykę państwa przez członków rządu niegdyś studiujących za pieniądze Sorosa. Straszili również wyborców tym, że Soros lubi finansować polityczne przewroty. Uwagę najbardziej przykuwa jednak to, co odróżnia polityków tej partii od innych omawianych. Mianowicie używali oni postaci Sorosa też w tradycyjnie antysemickim kontekście, gdyż wielokrotnie podkreślali, że jest on jest finansistą i spekulantem o żydowskich korzeniach. Miało to na celu wywołać wśród wyborców popularne i silnie zakorzenione antysemickie skojarzenie między Żydami a pieniędzmi, znane już w czasach Nowego Testamentu [Zvada 2022:

192–193]. Biorąc pod uwagę fakt, że ĽSNS odwołuje się do historycznej spuścizny antysemickiego państwa księdza Tiso, nie powinny takie wypowiedzi dziwić.

Warto wspomnieć, że nie wszystkie słowackie ugrupowania populistyczne odwołują się do teorii spiskowych dotyczących Sorosa. Wyjątkiem jest tutaj partia obecnie nazywająca się Słowacja, a w przeszłości Zwyczajni Ludzie i Niezależne Osobistości. W latach 2020–2023 była ona najsilniejszym elementem koalicji rządowej. Samo to ugrupowanie określa się jako antyestablishmentowe i sprzeciwiające się korupcji. Można je opisać jako centrową partię populistyczną, której bliżej do konserwatyzmu niż do lewicowych wartości [Petrović, Raos i Fila 2023: 275]. Partia ta nie jest więc radykalna i należy do grona politycznych przeciwników wspomnianych wcześniej ugrupowań. Dlatego nie powinno dziwić, że politycy Słowacji nie używają anty Sorosowej retoryki. Potępiają wręcz jej stosowanie w przestrzeni publicznej [Zvada 2022: 196]. Przykładowo lider partii Igor Matovič stwierdził, że Robert Fico powinien przeprosić uczestników antyrządowych protestów po śmierci Kuciaka, za insynuacje o ich powiązaniu z Sorosem. Dodał też, że szef SMERu „zagrał podłą kartą antysemityzmu” [TASR 2019].

ZAKOŃCZENIE

Można stwierdzić, że czescy i słowaccy politycy reprezentujący ugrupowania populistyczne co do zasady używają w swojej retoryce postaci George’a Sorosa w podobny sposób do Viktora Orbana. Tak jak węgierski premier rozpowszechniają oni teorie spiskowe o antysemickim zabarwieniu, których głównym przesłaniem jest to, że biznesmen żydowskiego pochodzenia ma duży, zakulisowy wpływ na sytuację polityczną na świecie. Postawiona w niniejszej pracy hipoteza została więc zweryfikowana pozytywnie. Analizowane ugrupowania wspominają o Sorosie dla własnych, politycznych celów. W tych działaniach różnią się one częstotliwością oraz zakresem, czyli liczbą zjawisk i postaci, które są łączone z 93-letnim już biznesmenem. Schemat jednak z reguły jest ten sam – Soros jest używany jako pewnego rodzaju „straszak”, a powiązanie kogoś z nim ma służyć dyskredytacji danej jednostki.

W przypadku Czech prawdziwa jest również druga hipoteza niniejszej pracy, że to partia określana jako skrajnie prawicowa używała w większym stopniu postaci Sorosa. Tomio Okamura i jego partyjni koledzy z SPD w pewnym okresie regularnie wspominali o amerykańskim miliarderze, aby zdyskredytować wrogich im polityków czy dziennikarzy, a także negatywnie nastawić wyborców do Unii Europejskiej, progresywnego światopoglądu czy postulatu przyjmowania migrantów. Nadanie tym kwestiom twarzy Sorosa wydaje się właśnie być strategią zaczerpniętą prosto z Węgier. Andrej Babiš też to robił w pewnych przypadkach, na przestrzeni lat można jednak stwierdzić, że sporadycznie i w ograniczonym zakresie.

Hipoteza ta wydaje się natomiast być nieprawdziwa w przypadku Słowacji. Partia SMER stosuje anty Sorosową retorykę w nawet większym natężeniu niż ugru-

powania prawicowe. Można stwierdzić, że od czasu sprawy Kuciaka teorie spiskowe dotyczące Sorosa stały się w zasadzie stałym elementem słowackiej debaty publicznej. Nie powinno to dziwić, biorąc pod uwagę fakt, że aż 35% Słowaków według badania wierzyło w słowa Roberta Fico, że Soros inspirował i finansował protesty w 2018 roku [Cuprik 2018]. Ponadto w różnego rodzaju teorie spiskowe wierzyła w 2023 roku ponad połowa Słowaków [Bukalska 2023]. Dlatego zasadne wydaje się twierdzenie, że jest w tym państwie popyt na wyrażanie pewnych uprzedzeń wobec Żydów, w sposób jednak bardziej zawoalowany, nie przez bezpośrednią, fizyczną czy słowną agresję [Salner 2020: 41–43]. Właśnie to może być powodem stosowania przez premiera Fico czy jego koalicjantów z SNS analizowanej w pracy retoryki. Wyjątkiem jest za to ĽSNS, która się ze swoim antysemityzmem nie kryje. Partia ta podkreślała wielokrotnie pochodzenie Sorosa, podczas gdy inne, zgodnie z węgierskim wzorem słowa „Žyd” w tym kontekście nie używały [Kostlán 2023].

BIBLIOGRAFIA

- Benčík, J. 2023. *Čaputová je americký agent a Pellegrini je liberálny produkt americkej ambasády*, <https://dennikn.sk/blog/3715955/caputova-je-americky-agent-a-pellegrini-je-liberalny-produkt-americkej-ambasady/> (dostęp: 29.03.2024).
- Berger, V. 2023. *Soros není Cimrman. Předvolební útoky na neziskovky jsou česko-slovenský politický folklór*, <https://hlidacipes.org/soros-neni-cimrman-predvolebni-utoky-na-neziskovky-jako-cesko-slovensky-politicky-folklor/> (dostęp: 29.03.2024).
- Bokes, J. 2023. *For Slovakia's Left, Welfare Spending and Nationalism Make an Awkward Match*, <https://jacobin.com/2023/09/slovakia-smer-robert-fico-social-democracy-ukraine-nato-eu> (dostęp: 02.04.2024).
- Břešťan, R. 2018. *Soros je pro populisty ideální terč, říká ředitel Nadace Open Society Fund*, <https://hlidacipes.org/soros-populisty-idealni-terc-rika-reditel-nadace-open-society-fund/> (dostęp: 29.03.2024).
- Britannica, 2024. *George Soros: American financier*, <https://www.britannica.com/biography/George-Soros> (dostęp: 29.03.2024).
- Bukalska, P. 2023. *Co się dzieje ze Słowacją*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/co-sie-dzieje-ze-slowacja-183856> (dostęp: 29.03.2024).
- Černý, A. 2020. *Proč nemá Orbán v lásce Sorose*, https://www.irohlas.cz/komentare/miliardar-george-soros-viktor-orban-madarsko-stredoevropska-univerzita-komentar_2010190629_tkr (dostęp: 29.03.2024).
- Chamonikolas, K. 2018. *Czech Extremist Party Joins Regional Push to Curb Soros NGOs*, <https://www.bloomberg.com/politics/articles/2018-01-30/czech-extremist-party-joins-regional-push-to-curb-soros-ngos> (dostęp: 29.03.2024).
- Císař, O., Kubát, M. 2021. *Populismus in Tschechien: Ein ostmitteleuropäischer Regionalvergleich*, „Osteuropa”, nr 4–6, ss. 115–130. DOI: <https://doi.org/10.35998/oe-2021-0029>.
- Cook, J. 2024. *Who Is George Soros? Biography, Facts, and Net Worth*, <https://www.investopedia.com/terms/g/soros.asp> (dostęp: 29.03.2024).
- ČT24, 2022. *Babiš se omluvil za slova o tom, že byli demonstranti proti jeho vládě zaplacení*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/babis-se-omluvil-za-slova-o-tom-ze-byli-demonstranti-proti-jeho-vlade-zaplaceni-16998> (dostęp: 29.03.2024).
- Cuprik, R. 2018. *Ficove reči o Sorosovi na ľudí zapôsobili*, <https://domov.sme.sk/c/22014352/prieskum-focus-pre-sme-kto-financoval-protesty-za-slusne-slovensko.html> (dostęp: 29.03.2024).

- Deník, 2023. *Čaputová znovu čelila útokům ze strany Fica. Je Sorosovým dítětem, prohlásil*, <https://www.denik.cz/staty-eu/zuzana-caputova-robert-fico-20230511.html> (dostup: 29.03.2024).
- Dębiec, K., Groszkowski, J. 2019. *Czech Republic: PM Babiš and his conflict of interest comes under European Commission scrutiny*, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2019-06-12/czech-republic-pm-babis-and-his-conflict-interest-comes-under> (dostup: 29.03.2024).
- Dlhopolec, P. 2023. *Slovak Opposition Claims Sep Election Will Be Stolen*, <https://balkaninsight.com/2023/08/22/slovak-opposition-claims-sep-election-will-be-stolen-and-too-many-believe-it/> (dostup: 29.03.2024).
- Dotto, C. 2019. *Lessons from the Czech Republic for reporting on disinformation*, <https://firstdraftnews.org/articles/lessons-from-the-czech-republic-for-reporting-on-disinformation/> (dostup: 29.03.2024).
- Drábik, J. 2022. „*With courage against the system*”. *The ideology of the people’s party our Slovakia*, „Journal of Contemporary Central and Eastern Europe”, nr 30 (3), ss. 417–434. DOI: <https://doi.org/10.1080/25739638.2022.2164119>.
- Echo24, 2018. *Slovenská policie vyslychá organizátory demonstráci. Podľa Fica je platil Soros*, <https://echo24.cz/a/SieMZ/slovenska-policie-vyslycha-organizatory-demonstraci-podle-fica-je-platil-soros> (dostup: 29.03.2024).
- Echo24, 2023. „*Došlo Whatsappem... “ Babiš se omluvil za nepravdivý příspěvek*, <https://echo24.cz/a/H4c9L/babis-se-omluvil-holcova-nepravdivy-prispevek-naridil-mu-to-soud> (dostup: 29.03.2024).
- Fiala, R. 2019. *Z toho je mi vážně zle. Někteří lidé na Západě mají...*, https://www.facebook.com/radimfiala.cz/posts/2378400692178724?ref=embed_post (dostup: 29.03.2024).
- Fico, R. 2020. *NEBUDŮ MIGRANTI, NEBUDŮ ANI PENIAZE*, <https://www.facebook.com/robertficosk/videos/856189425145020/> (dostup: 29.03.2024).
- Fico, R. 2021. *Sorosova črieda prasiat v denníku SME likviduje demokraciu*, <https://blog.sme.sk/fico/politika/sorosova-crieda-prasiat-v-denniku-sme-likviduje-demokraciu> (dostup: 29.03.2024).
- Gabrizova, Z. 2018. *Fico blames Soros for provoking instability in Slovakia*, <https://www.euractiv.com/section/elections/news/fico-blames-soros-for-provoking-instability-in-slovakia/> (dostup: 29.03.2024).
- Gosling, T. 2019. *Czech Prime Minister Digs In as Street Protests Swell*, <https://balkaninsight.com/2019/06/21/czech-prime-minister-digs-in-as-street-protests-swell/> (dostup: 29.03.2024).
- Grassegger, H. 2019. *The Unbelievable Story Of The Plot Against George Soros*, <https://www.buzzfeednews.com/article/hnsgrassegger/george-soros-conspiracy-finkelstein-birnbaum-orban-netanyahu> (dostup: 29.03.2024).
- Hartnett, B. 2022. *The Liberal Oligarch: Understanding the Persistence of Liberal Democracy in the Czech Republic under Prime Minister Babiš*, <https://ssrn.com/abstract=4025632> (dostup: 29.03.2024). DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4025632>.
- Houghton, T., Rybář, M., Deegan-Krause, K. 2021. *Leading the Way, but Also Following the Trend: The Slovak National Party*, „Politics and Governance”, nr 9 (4), ss. 329–339. DOI: <http://dx.doi.org/10.17645/pag.v9i4.4570>.
- Havlík, V., Kluknavská, A. 2022. *The Populist Vs Anti-Populist Divide in the Time of Pandemic: The 2021 Czech National Election and its Consequences for European Politics*, „JCMS: Journal of Common Market Studies”, nr 60 (S1), ss. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.13413>.
- Holcová, P. i wsp. 2021. *Pandora Papers: V hlavní roli Andrej Babiš*, <https://www.investigace.cz/pandora-papers-v-hlavni-rol-i-andrej-babis/> (dostup: 29.03.2024).
- Ke Vický, D. 2022. *Where is the populist radical right successful? Spatial analysis of populist radical right parties in Slovakia and Czechia*, „Eurasian Geography and Economics”. DOI: <https://doi.org/10.1080/15387216.2022.2151485>.
- Kokot, M. 2019. *Orbán straszly plakatami z Sorosem i Junckerem*, <https://wyborcza.pl/7,75399,24472074,orban-straszly-plakatami-z-sorosem-i-junckerem.html> (dostup: 01.04.2024).
- Koslán, F. 2023. *Za všechno může Soros. Podněcovat nenávisť je velmi úspěšná politická strategie*, <https://denikreferendum.cz/clanek/35381-za-vsechno-muze-soros-podnecovat-nenavist-je-velmi-uspesna-politicka-strategie> (dostup: 29.03.2024).

- Kotleba, M. 2018. *O Šorošovi a jeho bábkach*, <https://web.archive.org/web/20191023052243/http://www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2018/03/Noviny-LS-Nase-Slovensko-BA-marec-2018.pdf> (dostęp: 29.03.2024).
- Krajčová, P. 2023. *Danko: Ak Šimečka smrdí americkým dolárom, nech to povie. Aj to, kto financoval jeho vzdelenie*, <https://ereport.sk/soros-vytvoril-system-pre-rozvrat/> (dostęp: 29.03.2024).
- Kramplová, D. 2023. *STRETNE SA AJ KORČOK S ALEXANDROM SOROSOM?*, <https://www.facebook.com/dagmar.kramplova.733/posts/3306559822975498> (dostęp: 29.03.2024).
- Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokaucie (IHRA), 2016. *Robocza definicja antysemityzmu przyjęta przez Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokaucie*, <https://holocaustremembrance.com/resources/robocza-definicja-antysemityzmu-przyjeta-przez-międzynarodowy-sojusz-na-rzecz-pamieci-o-holokaucie> (dostęp: 02.04.2024).
- Mudde, C. 2004. *The Populist Zeitgeist*, „Government and Opposition: An International Journal of Comparative Politics”, nr 39 (4), ss. 541–563. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>.
- Mudde, C., Rovira Kaltwasser, C. 2017. *Populism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198803560.013.1>.
- Müller, J.-W. 2016. *What Is Populism?*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia. DOI: <https://doi.org/10.9783/9780812293784>.
- Nový Čas, 2023. *Danko v dueli so Šimečkom vypenil: Ste trápni! Útok na moderátorku a oháňanie sa Sorosom*, <https://www.cas.sk/clanok/2865489/danko-v-dueli-so-simeckom-vypenil-ste-trapni-utok-na-moderatorku-a-ohananie-sa-sorosom/> (dostęp: 29.03.2024).
- Okamura, T. 2018. *Tak to je gól. Finančník George Soros...*, https://www.facebook.com/tomio.cz/posts/2335782096432592?ref=embed_post (dostęp: 29.03.2024).
- Okamura, T. 2019a. *Babiš podporuje Sorose*, https://www.facebook.com/tomio.cz/videos/2160232384274969/?locale=cs_CZ (dostęp: 29.03.2024).
- Okamura, T. 2019b. *Nechvalně známý podporovatel liberální přistěhovalecké politiky...*, https://www.facebook.com/tomio.cz/posts/2419480161396118?ref=embed_post (dostęp: 29.03.2024).
- Okamura, T. 2019c. *Babišova vláda opět podporuje globalistku a sluníčkářku...*, <https://www.facebook.com/tomio.cz/photos/a.185333081477515/2782176945126436/?type=3> (dostęp: 29.03.2024).
- Okamura, T. 2019d. *Sluníčkářští politici, novináři a aktivisté tvrdí...*, <https://www.facebook.com/tomio.cz/photos/a.185333081477515/2500792349931565/?type=3> (dostęp: 29.03.2024).
- Okamura, T. 2019e. *George Soros promluvil o tom, jak je pyšný na převrat na Ukrajině...*, <https://www.facebook.com/tomio.cz/posts/2915473631796766> (dostęp: 29.03.2024).
- Okamura, T. 2020. *Britská Konzervativní strana s premiérem Borisem Johnsonem...*, <https://www.facebook.com/tomio.cz/posts/3054465161230945/> (dostęp: 29.03.2024).
- Okamura, T. 2021. *Miliardář a globalista George Soros má dlouhé pazoury a vliv uplatňuje i v České republice...*, <https://www.facebook.com/tomio.cz/posts/4190400287637421> (dostęp: 29.03.2024).
- Okamura, T. 2023. *Prezident Petr Pavel podle mého názoru znovu potvrzuje...*, https://twitter.com/tomio_cz/status/1732109551011291349 (dostęp: 29.03.2024).
- Open Society Foundations, 2024. *George Soros*, <https://www.opensocietyfoundations.org/george-soros> (dostęp: 29.03.2024).
- Pająk-Patkowska, B., Patkowski, K. 2014. *Węgierska droga do i od demokracji*, „Przegląd Politologiczny”, nr 2, ss. 21–35. DOI: <https://doi.org/10.14746/pp.2014.19.2.2>.
- ParlamentníListy.cz, 2019. *Babiš sněmovně: Soros! Útok na Česko. Trpíme za kritiku migrace? Pochybný papír z EU. Psychopatický udavač*, <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Babis-snemovne-Soros-Utok-na-Cesko-Trpime-za-kritiku-migrace-Pochyby-papir-z-EU-Psychopaticky-udavac-584107> (dostęp: 29.03.2024).
- ParlamentníListy.cz, 2020. *George Soros a covid. Robert Fico udeřil, dnes bude veselo*, <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/George-Soros-a-covid-Robert-Fico-uderil-dnes-bude-veselo-644215> (dostęp: 29.03.2024).

- ParlamentníListy.cz, 2021. *Soros a USA, to je za tím. Babiš ke kauze „zámek” odhalil mnohem víc*, <https://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/kauzy/Soros-a-USA-to-je-za-tim-Babis-ke-kauze-zamek-odhalil-mnohem-vic-679176> (dostup: 29.03.2024).
- Petrović, N., Raos, V., Fila, F. 2023. *Centrist and Radical Right Populists in Central and Eastern Europe: Divergent Visions of History and the EU*, „Journal of Contemporary European Studies”, nr 31 (2), ss. 268–290. DOI: <https://doi.org/10.1080/14782804.2022.2051000>.
- Piterová, I., Heldáková, L., Kohoutová, K. 2021. „*My sme ľud, kto ste vy?*” *Storočie populizmu v (Česko) Slovensku*, Spoločenskovedný ústav Centra spoločenských a psychologických vied SAV, Košice. DOI: <https://doi.org/10.31577/2021.9788089524587>.
- Pleuta, P. 2020. *Conspiracy theories as a political instrument: utilization of anti-Soros narratives in Central Europe*, „Contemporary Politics”, nr 26 (5), ss. 512–530. DOI: <https://doi.org/10.1080/13569775.2020.1781332>.
- Reid, D. 2018. *Billionaire George Soros outlines his plan to save Europe*, <https://www.cnn.com/2018/05/29/billionaire-soros-outlines-plan-to-save-europe.html> (dostup: 29.03.2024).
- Reykowski, J. 2023. *Populizm jako choroba demokracji*, „Nauka”, nr 3, ss. 7–19. DOI: <https://doi.org/10.24425/nauka.2023.146053>.
- Šabata, P. 2018. *Co se stalo na Slovensku? Premiér vyhlásil válku vlastní zemi*, https://www.irozhlas.cz/komentare/slovensko-robot-fico_1803070800_dp (dostup: 29.03.2024).
- Salner, P. 2020. *Anti-Semitism in Slovakia after the Velvet Revolution of 1989*, „Occasional Papers on Religion in Eastern Europe”, nr 40 (4), ss. 31–43.
- Schlagwein, F. 2020. *George Soros, czyli jak stworzył wroga publicznego*, <https://www.dw.com/pl/george-soros-czyli-jak-stworzy%C4%87-wroga-publicznego/a-53603427> (dostup: 29.03.2024).
- Sirotnikova, M. 2020. *Jan Kuciak: A Murder That Changed Slovakia*, <https://balkaninsight.com/2020/08/05/jan-kuciak-a-murder-that-changed-slovakia/> (dostup: 29.03.2024).
- Soros, G. 2020. *Europe Must Stand Up to Hungary and Poland*, <https://www.project-syndicate.org/commentary/europe-must-stand-up-to-hungary-and-poland-veto-by-george-soros-2020-11> (dostup: 29.03.2024).
- Stulik, O., Paleček, J. 2021. „*Recall*” as an Empty Signifier – *The Problem of SPD Party Populism*, „Studia Politica. Romanian Political Science Review”, nr 21 (2), ss. 521–540.
- Subotic, J. 2022. *Antisemitism in the global populist international*, „The British Journal of Politics and International Relations”, nr 24 (3), ss. 458–474. DOI: <https://doi.org/10.1177/13691481211066>.
- Szyszlak, E. 2019. *Populizm partii skrajnej prawicy na Słowacji. Studium przypadku*, „Studia Europejskie – Studies in European Affairs”, nr 3, ss. 9–27. DOI: <https://doi.org/10.33067/SE.3.2019.1>.
- TASR, 2019. *Matovic: Fico Should Apologise for False Arguments about Soros*, <https://www.tasr.sk/tasr-clanok/TASR:20190204TBA01222> (dostup: 29.03.2024).
- TV OTV, 2022. *STOP Sorošovým mimovládkam. STOP prisluhovaniu BRUSELU. POTREBUJEME POLITIKA AKO JE ORBÁN ČI VUČIČ*, <https://www.youtube.com/watch?v=4Fi1MgdTHV0> (dostup: 29.03.2024).
- Walker, S. 2020. *George Soros: Orbán turns to familiar scapegoat as Hungary rows with EU*, <https://www.theguardian.com/world/2020/dec/05/george-soros-orban-turns-to-familiar-scapegoat-as-hungary-rows-with-eu> (dostup: 29.03.2024).
- Wasiuta, M. 2018. *Holokaust českých Romův kwestionovaný przez polityków partii SPD*, <https://www.czeskapolityka.pl/Czechy/2018/2/10/holocaust-czechich-romow-kwestionowany-przez-politykw-partii-spd> (dostup: 29.03.2024).
- Wasiuta, M. 2019. *W Pradze demonstrowało ćwierć miliona osób*, <https://www.czeskapolityka.pl/Czechy/2019/6/24/w-pradze-demonstrowało-wier-miliona-osb> (dostup: 29.03.2024).
- Witte, G. 2018. *Once-fringe Soros conspiracy theory takes center stage in Hungarian election*, https://www.washingtonpost.com/world/europe/once-fringe-soros-conspiracy-theory-takes-center-stage-in-hungarian-election/2018/03/17/f0a1d5ae-2601-11e8-a227-fd2b009466bc_story.html (dostup: 29.03.2024).
- Wodak, R. 2015. *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*, SAGE, London. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781446270073>.

- Wodak, R. 2018. *The radical right and antisemitism*, [w:] *The Oxford Handbook of the Radical Right*, J. Rydgren (red.), Oxford University Press, Oxford, ss. 61–85. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxford-hb/9780190274559.013.4>.
- Zelenka, F. 2023. *Nový premiér, strašeni Sorosem i pretlak konzervativců. Slovensko zažije bolestivou kampaň*, <https://www.e15.cz/zahranicni/novy-premier-straseni-sorosem-i-pretlak-konzervativcu-slovensko-zazije-bolestivou-kampan-1398324> (dostęp: 29.03.2024).
- Zvada, E. 2022. *Anti-Soros conspiracy rhetoric in Slovak parliamentary discourse: Actors, narratives, and Implications*, „Politické vedy“, nr 25 (2), ss. 177–207. DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2022.25.2.177-207>.
- Zvada, E. 2023. *The State of Social Democracy in Slovakia: The Twilight (or Rebirth) of Social Democracy?*, [w:] *The Social Democratic Parties in the Visegrád Countries Predicaments and Prospects for Progressivism*, A. Skrzypek, A. Bíró-Nagy (red.), Palgrave Macmillan, Cham, ss. 177–224. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-30792-8_6.

ANTI-SEMITIC LANGUAGE IN PUBLIC SPEECHES AND STATEMENTS BY POPULIST POLITICIANS IN THE CZECH REPUBLIC AND SLOVAKIA BETWEEN 2018 AND 2023, BASED ON THE EXAMPLE OF THEIR USE OF THE FIGURE OF GEORGE SOROS

Abstract: This article aims to analyse anti-Semitic speeches and statements by Czech and Slovak populist politicians in which they invoke the figure of George Soros, an American billionaire of Jewish origin. These topics were researched by means of content analysis; oral statements by populists, e.g. speeches in parliament and at press conferences, as well as social media posts were taken into account. Firstly, the article touched on how George Soros unwittingly became a key element of the Hungarian government's propaganda. He was portrayed as a person with significant influence on European Union policy, mainly through the NGOs he funded. In this narrative, Soros was portrayed as a figure who sought to bring millions of migrants to Europe, which was a key element of the Hungarian authorities' political message. The following part of the article describes how politicians from the Czech Republic and Slovakia followed the example of the Hungarians in this regard. The statements of Czech politicians from the ANO 2011 and SPD parties were analysed, followed by those of representatives of the Slovak SMER, SNS and ĽSNS parties. The figure of Soros was present in the rhetoric of all of these parties, but with different intensity and extent of use. In the Czech Republic, the American billionaire was most frequently used in political statements by politicians of the far-right SPD, while in Slovakia, he was used to the greatest extent by the currently governing, declaratively social-democratic SMER party.

Keywords: populism, propaganda, antisemitism, Slovakia, Czech Republic

BIOGRAM

Jakub Paweł Soltysiak, mgr prawa (Uniwersytet Warszawski) oraz licencjat politologii (Uniwersytet Warszawski); student II roku II stopnia politologii na Uniwersytecie Warszawskim. Do jego zainteresowań badawczych zaliczają się: historia polityczna XX wieku, filozofia polityki, współczesne systemy polityczne, teoria i praktyka demokracji oraz powiązania sportu z polityką. Kontakt e-mail: jp.soltysiak@student.uw.edu.pl